

HERINNERINGEN AAN VAN 't SANT

Op een ochtend in maart 1943 belde ik aan op het adres Chester-Square 77 in Londen en maakte daar kennis met de heer F. van 't Sant, die mij uiterst charmant ontving en mij opviel door prettige zelfverzekerdheid, waarvan rust uitging.

Hij moest een opmerkelijke figuur zijn, want men had mij zeer tegen hem gewaarschuwd, zowel in het verzet in Nederland toen ik daar nog was in 1942 als in kringen van Engelandvaarders in Londen.

Van 't Sant was gewezen hoofdcommissaris van politie in den Haag geweest en had zich als zodanig zeer beijverd om de ietwat frivole levenswijze van Prins Hendrik voor het grote publiek te verheimelijken en zodoende het Koninklijk Huis te beschermen.

Desalniettemin werd een onplezierige geschiedenis ruchtbaar en zijn aftreden als Hoofdcommissaris was het gevolg.

Later werd hij door Koningin Wilhelmina als particulier secretaris in dienst genomen en kwam zo in Londen waar hij zetelde als hoofd van het secretariaat van de Koningin op het genoemde adres.

De Nederlandse regering in Londen gaf zich er onmiddellijk reken-schap van dat oorlog niet zonder intelligence gevoerd kon worden en op 19 juli 1940 werd bij Koninklijk Besluit een Nederlandse inlichtingendienst in het leven geroepen. Van de oude, in Londen aanwezige topfiguren van de voormalige Nederlandse Inlichtingendienst (GS III) werd geen gebruik gemaakt en zij speelden ook in het verdere verloop geen enkele rol meer, op één uitzondering na tegen het einde van de oorlog.

Aan het hoofd van de nieuwe inlichtingendienst kwam F. van 't Sant een volkomen buitenstaander op het gebied van intelligence.

Hij was echter zeer bevriend met de Britse Colonel S. Rabagliatti, die een uiterst vooraanstaande rol speelde in de Britse Secret Intelligence Service (S.I.S.). De eerste Nederlandse Inlichtingendienst was dus in feite Brits, de opleiding van agenten was in Britse handen, de instructies waren Brits, kortom het ontbrak de Nederlandse regering aan elk middel om de opleiding in Nederlandse richting om te buigen.

De in dienst getreden agenten waren weliswaar Nederlanders, maar velen hadden Nederland in geen jaren gezien. Het waren echter moedige kerels en Nederland mag trots terugzien op deze pioniers, die hun leven waagden en veelal verloren voor een ideaal.

Aanvankelijk scheen er succes totdat de missie van de stoutmoedige van Hamel (wie spreekt of schrijft nog over hem?) een ontijdig einde vond op het Tjeukemeer.

Niet alleen in Londen maar ook in Nederland was de toestand in de jaren 1940 en 1941 uiterst verward. Verzet plegen en zeker ondergronds verzet is de Nederlander - en gelukkig maar ook - niet aangegeboren. Toen zijn over en weer tussen Londen en bezet Nederland bittere verwijten gewisseld en vooral in Engeland bestond een heilige angst voor de loslippigheid, welke toen in de Nederlandse illegaliteit heerste.

De op 19 juli 1940 opgerichte inlichtingendienst in Londen werd bij Koninklijk Besluit van 14 augustus 1941 opgeheven en een nieuwe dienst werd opgericht, welke bij het Ministerie van Justitie werd ondergebracht. Deze kwam onder leiding van een jurist, tevens reserve-kapitein en had reeds dadelijk te kampen met het geringe vertrouwen dat de Britse dienst stelde in het Nederlandse intelligence-apparaat.

Wat echter ging spelen, was dat het groeiend aantal Engelandvaarders de Nederlandse autoriteiten in Londen gebrek aan durf en initiatief verweet; wrange uitlatingen werden gedaan over het 'verraad', dat volgens hen in de inlichtingendienst zou schuilen, ook van Nederland uit werden zodanige geluiden gehoord. De sfeer werd nog meer vertroebeld door steeds weer opnieuw opgerakelde incidenten.

De Engelandvaarders vooral stelden bij voortduring dat oorlogvoeren onmogelijk was bij gebrek aan kennis van de wrede en harde werkelijkheid in bezet Nederland. De nieuwe Centrale Inlichtingen Dienst (C.I.D.), welke op 14 augustus 1941 begon, kreeg onmiddellijk de wind van voren. Het was ook in Nederland geen geheim dat de eerste dienst had gefaald. De reden was in Nederland niet bekend, maar in verzetskringen werd bij hoog en laag beweerd dat er verraad gepleegd werd in Engeland.

Uiteraard een volslagen onzinnige bewering, maar de Duitsers maakten daar maar al te graag gebruik van om wantrouwen te zaaien. Het hoofd van de nieuwe C.I.D. was Mr. Derksema, die echt geen gemakkelijke taak kreeg. De aanval op hem werd des te feller omdat toen juist in Engeland enige enthousiaste Nederlandse jongelui kwamen, die het op hem en zijn dienst bijzonder gemunt hadden.

Zij gingen tekeer tegen de "geest van het Plein", die naar hun mening Londen versufte.

Mr. Hazelhoff Roelfzema was de voorvechter van dat jonge Nederland en hij vond gehoor bij verschillende Nederlandse instanties in Londen en ook bij de Britse S.I.S.. Colonel Rabagliatti nam met goedvinden en medeweten van de Nederlandse autoriteiten Mr. Hazelhoff Roelfzema in Britse dienst. Dat was op 31 augustus 1941, zodat nauwelijks na de oprichting van de tweede C.I.D. een duplicaat Brits-Nederlandse dienst tot stand kwam. Ook in deze dienst speelde de heer van 't Sant een belangrijke rol door zijn goede vriendschap met Colonel Rabagliatti. Het bleef evenwel van geruchten gonzen en er werd heel naarstig geïntrigeerd. Het aantal in opleiding zijnde agenten werd belangrijk uitgebreid, zij het dat die opleiding nog steeds Brits was. De jongens deden hun uiterste best.

Dat gold zeker voor de combinatie Hazelhoff Roelfzema met flinke en energieke mannen als Tazelaar en Krediet.

Zij opereerden met bewonderenswaardige durf en zeldzame moed tussen oktober 1941 en juni 1942 tussen Engeland en Nederland.

Met motor-gunboats zetten zij agenten af op het Nederlandse strand, contacten in bezet Nederland werden gelegd en het eindeloze geduld van het "contact Holland", zoals de groep van Hazelhoff Roelfzema werd genoemd, kon niet voorkomen dat in de zomer 1942 de organisatie Rabagliatti-Hazelhoff Roelfzema werd ontbonden, vooral op aandringen van Britse zijde.

Deze zo moedige jongelui sloten zich daarna aan bij de Royal Air Force en andere gevechtseenheden. In die hoedanigheid hebben zij Nederland voortreffelijk gediend.

Bij mijn komst op Chester Square 77 had ik een uitgebreid gesprek met van 't Sant, die mij woordelijk zei: U hebt natuurlijk veel over mij gehoord, wellicht in Nederland, maar zeker hier in Londen.

Ik ken deze verhalen wel. Als u straks bij Hare Majesteit komt mag en ik zou zelfs zeggen moet u hier openlijk over spreken.

Op mijn reactie dat ik als eerste taak zag de Koningin in te lichten over de toestand in bezet gebied merkte hij op dat juist in verband daarmee de vraag van Hare Majesteit te verwachten was wat ik dan over hem -van 't Sant- had gehoord.

In dat gesprek en ook in enkele latere gesprekken wilde ik van 't Sant's visie horen over de oorzaak van deze verhalen. Het vorenstaande en ook hetgeen hierna volgt belicht dit en vat dit tevens ook samen.

Immers het zat de tweede C.I.D. ook niet mee door allerlei omstandigheden, zoals gebrek aan ervaring, langdurige training van de agenten, voortdurende arrestaties in het verzet in Nederland, waardoor contacten moeilijk werden en slechte onderlinge verhoudingen.

Kortom bij Koninklijk Besluit van 5 februari 1942 werd deze C.I.D. weer opgeheven en een nieuwe C.I.D. opgericht. Deze kwam onder de Minister van Marine en als tijdelijk hoofd werd de Kolonel der Mariniers de Bruyne benoemd. Ook deze begon zeer slecht. Zeker niet door zijn schuld. Hij had reeds de leiding van het Bureau voorbereiding terugkeer naar Nederland (B.V.T.).

Deze derde C.I.D. kreeg te maken met een nieuwe ramp. De eerste door de Britse dienst uitgezonden Nederlandse agenten waren in de nacht van 6 op 7 november 1941 in Nederland gearachuteerd en in september daaraan voorafgaand waren twee agenten per motorboot in Nederland afgezet. Ook zette de groep Hazelhoff Roelfzema op 9 december 1941 nog een agent aan wal bij Scheveningen.

Helaas liep de samenwerking tussen deze vermetele mensen mis en de gearachuteerde agenten werden op 6 en 9 maart 1942 door de Duitsers gearresteerd, wel ontkwam een van de aan wal gezette agenten op avontuurlijke wijze weder per boot naar Engeland en de tweede die dit ook probeerde verdronk daarbij jammerlijk.

Zo begon de nieuwe C.I.D.. Maar nog erger was dat op 13 februari daaraan voorafgaande reeds twee andere agenten waren gearresteerd, waardoor de gebruikte codes besmet werden en toen begon Schreieder zijn beruchte England-Spiel. Echter in dit verband moge verwezen worden naar de vele publicaties, reacties o.m. van mij en vooral naar het verslag van de Parlementaire Enquête Commissie.

Het feit echter - en daarop wees van 't Sant mij - blijft bestaan dat de nieuwe opgerichte C.I.D. op 5 februari 1942 begon met een gecompromitteerde dienst, maar niet bewust was van het gevaar en volkomen om de tuin werd geleid.

Kolonel de Bruyne en zijn medewerkers wisten niet dat de door hen van de vorige C.I.D. overgenomen agenten zich in Duitse handen bevonden. De gevolgen bleven niet uit en achtereenvolgens werden alle uitgezonden agenten door de ontvangstcomité's van de Duitsers opgevangen. Van maart 1942 af was het spel volkomen in handen van de vijand. Zo vielen 32 Nederlandse jongens in 1942 in handen van de Duitsers en nogmaals 17 tussen 13 februari en 21 mei 1943.

De Nederlandse regering zag natuurlijk met spanning uit naar de resultaten van dit grote aantal agenten. Intussen had de Kolonel de Bruyne eind mei 1942 ontheffing van zijn functie verzocht wegens conflict met de Britten en zijn eigen bureau werd nu omgedoopt in Bureau Militaire Voorbereiding Terugkeer (M.V.T.).

Tenslotte overwoog de Nederlandse regering toen de Nederlandse dienst te splitsen in een zuivere inlichtingendienst en een dienst, welke met speciale operaties zou worden belast.

Kolonel de Bruyne had hierover lange voorbereidende gesprekken met van 't Sant, die op zijn beurt een zeer goede verstandhouding had met de toenmalige Minister van Justitie, de heer van Angeren. In dit verband moet zeker vermeld worden dat de verstandhouding tussen Prins Bernhard en de heer van 't Sant uitstekend was en laatstgenoemde had door zijn ervaring en kennis de goede eigenschap bezadigde en weloverwogen adviezen aan de Prins te geven.

Prins Bernhard had hiervoor veel waardering.

Het bureau dat nu de agentenoperaties van de opgeheven C.I.D. ging voortzetten, zou gaan samenwerken met de Britse S.O.E. (Special Operations Executive). Zoals de naam reeds aangeeft was deze organisatie bestemd om de toekomstige militaire operaties voor te bereiden in de ruimste zin, dus bijv. door sabotagedaden, wapendropping voor het verzet enz.

Zo ontstond aan Nederlandse zijde de gedachte een afzonderlijke inlichtingendienst in het leven te roepen.

In de zomer van 1942 vervingen de Engelsen Colonel Rabagliatti door Captain Seymour, die uit de Britse Secret Intelligence voortkwam en Nederland goed kende. Vele besprekingen met de heren Warners en Lovink vonden plaats met deze Captain Seymour en dit alles leidde tenslotte tot de oprichting van een geheel nieuwe dienst:

"Het Bureau Inlichtingen der Nederlandse Regering". Dit kwam te ressorteren onder de Minister van Oorlog.

Bij al deze reorganisaties werden de agenten van de oude C.I.D. overgenomen door het Bureau Militaire Voorbereiding Terugkeer (M.V.T.), hiervoor reeds genoemd, en de naam C.I.D. verdween geheel en als gedeeltelijke vervanging werd een ondergeschikte dienst in het leven geroepen, de Militaire Inlichtingen Dienst, die alleen een soort werkbureau was voor het Bureau M.V.T. en dus geen zelfstandige taak had.

Wel heeft dit ertoe geleid dat zowel in Nederland als in Londen dikwijls hierdoor verwarring onstond, temeer omdat uithoofde van veiligheidsoverwegingen de nieuwe situatie in bezet Nederland slechts aan enkele ingewijden kon worden bekend gemaakt.

Dit alles leidde ertoe dat de heer van 't Sant steeds meer het slachtoffer van geruchten en verdachtmakingen werd en in juli 1943 een 'nervous breakdown' (zenuwinstorting) kreeg. In september 1943 werd hij vrij openlijk in Londen het mikpunt van intriges, kwaadsprekerij en kritiek. Ook dit overkwam hij - in feite glansrijk - werd na enige tijd benoemd tot generaal en bleef particulier secretaris van Koningin Wilhelmina.

Na de oorlog bleef hij nog enige tijd in Engeland, met name in Laneswood bij Reading. Hij is in 1948 en in 1949 naar Nederland gekomen om gehoord te worden door de Parlementaire Enquête Commissie. Hij had toen de titel van Ere-Secretaris en Thesaurier van Koningin Wilhelmina en van Prins Bernhard.

Van 't Sant heeft toen o.m. verklaard dat hij aanvankelijk met de inlichtingendienst werd belast. In de latere jaren heeft hij vrij grote reizen gemaakt van een particulier karakter en overleed op 3 juni 1966 te zeist.

Uit alle beschikbare gegevens blijkt dat de heer van 't Sant een goed Nederlander is geweest en zich zeer heeft ingezet om het landsbelang naar beste vermogen te dienen.

Enige grond van waarheid in de geruchten over hem verspreid heb ik niet kunnen vinden.